

A család fenyegetettsége magyarországon napjainkban

Márki László – MTA RÉNYI ALFRÉD MATEMATIKAI KUTATÓINTÉZET

Matematikus, az MTA Rényi Alfréd Matematikai Kutatóintézet tudományos tanácsadója, 1992–96-ig az Európai Matematikai Társaság alelnöke. 1989 óta aktív tagja a Nagycsaládok Országos Egyesületének (NOE), 1996–2000-ig az Egyesület elnökhelyettese, 2000–04-ig elnöke, 2004 óta az Európai Nagycsaládok Szövetség alelnöke. A NOE kétévenkénti család-kongresszusainak egyik fő szervezője 1992–2006-ig.

Arra kértek fel, hogy a magyar családok mai lelki-szellemi állapotáról beszéljek. Az a kép, amit festeni fogok, sajnos nem túl derűs. És attól tartok, sok mindenben hasonlít a lengyelországi helyzetre. Az Eurostat adatai szerint az átlagos gyermekszám 2007-ben Lengyelországban 1,31, Magyarországon 1,32 volt. Az Európai Unió országai közül csak Szlovákia, Románia és esetleg Olaszország volt mögöttünk. Ez bizony azt mutatja, hogy a magyar társadalom nem bízik a jövőben, nem építi a jövőt. A lakosság egészségi állapota sem valami jó egyikünk országában sem: a születéskor várható átlagos élettartam terén Magyarország szintén az Európai Unió listájának vége felé kullog – Lengyelország kicsit feljebb van, de nem sokkal. Arról fogok beszélni, mi áll vagy állhat ezek mögött a szomorú adatok mögött Magyarországon; ezzel kapcsolatos vizsgálatokat a budapesti Orvostudományi Egyetem Magatartás-tudományi Intézetének Kopp Mária professzor vezette kutatócsoportja végzett, elsősorban az ő eredményeikre támaszkodom, valamint Núria Chinchillának, a spanyolországi Navarrai Egyetem közgazdász professzorának megállapításaira. Azt gyanítom, hogy ezek jelentős része Lengyel-

országban is érvényes, de majd Önök tudják eldönteni, hogy így van-e.

A népmeséinkben mindig a harmadik királyfi vagy királylány menti meg az öreg királyt, az országot. De hol vannak ma a harmadik gyerekek? Sajnos nem nagyon születnek meg. Felmérések szerint a mai fiatalok 4 százaléka 4 vagy több, 20 százaléka három, 60 százaléka két gyermeket szeretne, és csak 3 százalékuk mondja azt, hogy egyet sem. De a tényleges születésszámok már mások. A mai demográfiai helyzetben nagy szükség volna arra, hogy megszület-hessenek a kívánt, tervezett gyerekek. Míg a legfeljebb nyolc osztályt végzett fiatalok tervezett gyerekei nagyrészt megszületnek, a középiskolát vagy egyetememet végzett fiatalok körében sokkal kevesebb születik, mint ahányat szeretnének. Ennek oka lehet, hogy a magasabb végzettségű nők nagyon súlyos hátrányba kerülnek a velük azonos végzettségű gyermektelen nőkkel vagy férfikkal összehasonlítva, ha gyermeket vállalnak. Természetes, hogy szeretnének időt szakítani a nevelésre, ugyanakkor nem akarják veszni hagyni a hivatásukba fektetett energiáikat, ami egyébként az ország számára is nagy veszteség lenne. Fontos cél a tervezett gyer-

mekek vállalásának segítése, és annak biztosítása, hogy az iskolázott nőknek ne kelljen szükségszerűen választaniuk a gyermekvállalás és hivatásuk gyakorlása között. A fiataloknak fontos a család, bár a média sokszor az ellenkezőjét sugallja.

A gyermekvállalásra is kiható, de a házasságokkal kapcsolatban is alapvető tény a nők szerepének radikális megváltozása az elmúlt évtizedekben, amit a társadalom még nem tudott megfelelően feldolgozni. Mára általánossá vált a kétkeresős családmodell. Ez azt eredményezi, hogy a házastársaknak vagy partnereknek nemcsak a személyisége különböző, de az ambícióik, álmaik, munkaterheik, sokszor a bioritmusuk is eltérők, szakmai karrierjeik nincsenek egymással szinkronban, munkahelyeiken esetleg más-más kultúrában élnek. Ezért egyeztetésnek, alkalmazkodásnak kell lennie köztük, dolgaikat és elképzeléseiket állandóan össze kell hangolniuk – mindez aligha képzelhető el, ha nincs bennük egymás iránt nagyfokú elkötelezettség. És mindez fokozottan érvényes akkor, ha gyerekeik is vannak. Kétkeresős családban mindkét partnernek ki kell fejlesztenie magában a következő képességeket: kommunikálás, öntudatosság, türelem, empátia, kölcsönös előnyök megtalálása, dilemmázás helyett kreativitás, rugalmasság adás és kapás terén, magunkévá tenni a másik döntési kritériumait, együttműködésre építő vezetői készség tanúsítása otthon. Mindettől bizony még messze vagyunk, tisztelet a kivételnek!

Az úgynevezett konzervatív értékeket valló családok egy része (különösen városi családok) úgy gondolja, az anyák elsősorban a családjukkal foglalkozzanak, és ne vállaljanak fizetett állást legalább addig, amíg a gyerekeik 6-8-10-14 év alatt vannak. Ezek között a családok között jelentős arányban vannak olyanok, ahol az anya egyetemet végzett, de olyanok is, ahol az anya csak

nagyon rosszul fizetett állást kapna, az apa viszont jobban keres. Ennek a nézetnek a hívei szívesen hivatkoznak arra, hogy korábban így éltek a családok. Ez az életforma azonban sokkal kevésbé volt általános, mint ahogy mostanában gondolják. Az igazán szegény városi rétegekben (és ezek nem voltak kevesen) a nők nagy részének is kellett házon kívül dolgoznia, a falvakban pedig általában a könnyű volt megoldani a gyerekek felügyeletét akkor is, ha az anya is kiment pl. a földekre dolgozni. Manapság egyrészt igen sok család anyagilag nem engedheti meg magának (vagy csak olyan nélkülözések árán, amit nem vállalnak), hogy csak egy fizetésből éljenek, és a falvakban sem nagyon van mód arra, hogy az anya közelében legyenek a kisgyerekei, amíg ő fizetett munkát végez, másrészt a képzett nők jelentős része gyerekek mellett is hasznosítani akarja a tudását, a családján kívül a hivatásának is elkötelezve érzi magát. És ha jobban belegondolunk a dolgokba, rá kell jönnünk, hogy az egész társadalomnak szüksége van arra, hogy a nőknek a férfiakétól eltérő adottságai ne csak otthon, hanem az élet más területein is hasznosuljanak. Itt messzemenően arra lenne szükség, hogy a családok maguk dönthessék el, hogyan kívánják élni, és a társadalom, az állam tegye számukra lehetővé, hogy a kívánt módon élhessenek. Sajnos ettől messze vagyunk. Nagy lenne pl. az igény arra, hogy az anyák részmunkaidőben vagy másféle, rugalmas körülmények között dolgozzanak, de ilyen lehetőség nagyon kevés van. Egyházi intézmények sem szívesen alkalmaznak két félállású munkaerőt egyetlen teljes állású helyett. De az is abszurdum, hogy amíg egy bölcsődében vagy óvodában 4-5 gyerekre jut egy alkalmazott, akinek a munkáját mindenki elismeri, addig az otthon akár ennél több saját gyermeket teljesen ellátó anyáról a közvélemény úgy tartja,

hogy ő nem dolgozik. Aki nevelőanyaként 5 vagy több gyereket nevel, azt viszonylag tisztességesen megfizetik, aki ugyanennyi saját gyereket otthon nevel, az ennek az összegnek csak a töredékét kapja, és azt is támogatásként, nem fizetésként.

Ma Magyarországon a lakosság 83,7 százaléka a házasságot tartja a legjobb életformának, és 70,5 százaléka véli úgy, hogy nem lehet igazán boldog, akinek nincs gyereke. Ezek Európában kiugróan magas arányok, a gyerekek fontosságával kapcsolatos arányszám pl. Lengyelországban 54,5 százalék, Belgiumban 31,8 százalék. Ezzel szemben Magyarországon a lakosság 58,2 százaléka helyesli az élettársi viszonyt mint próbaházasságot. Ugyanakkor a közhiedelemmel ellentétben a felmérések szerint a fiatalok kedvezőbben ítélik meg a házasságot, mint az élettársi kapcsolatot. Az embereknek valamilyen biztos kapcsolatra van szükségük ebben a bizonytalan világban, és a házasság, amennyire lehet, egy életre szól. Persze erre sokszor rácsáfol a gyakorlat, de legalább a kiindulási pont az, hogy ezt megígérik egymásnak. Az élettársi kapcsolatban nincs olyan ígéret, hogy minden helyzetben bízhatok bennem, és én is benned. Az élettársi kapcsolat tipikusan a fogyasztói szemlélet tükröződése: most te vagy a legjobb vásár számomra, akivel a legjobb kompromisszumot tudom kötni. Tehát ha a piacon lesz jobb áru, egy jobb nő vagy egy jobb férfi, akkor kicseréllek. Ezzel a szemlélettel sokan még büszkélkednek is. Ez egyfajta menekülés az elkötelezettségtől, mert a házasság is felbontható ugyan, de itt elég, ha valaki azt mondja: dobd be a kulcsot a postaládába. Az élettársi kapcsolat az elköteleződés és a felelősségvállalás hiányáról szól. Nyilván ezzel függ össze, hogy az élettársi kapcsolatokban kevesebb gyerek születik, és az abortuszok aránya is sokkal

magasabb. A közhiedelem szerint a próbaházasság csökkenti a rossz házasságokat: ha a két partner ilyen kapcsolatot, „próba” után házasodik össze, kevésbé kell válástól tartaniuk. A statisztikai adatok ezt egyértelműen cáfolják: az élettársi viszony nyomán kötött házasságok törékenyebbek, mint a „próba nélkül” kötöttek. Az elköteleződés nélküli szexuális kapcsolatok sorozata vesélybe sodorja az életközösség létrejöttét. A tapasztalatok szerint az elkötelezettséget fokozza a jegyesség idején az áldozathozatal, a megtartóztatás. A fiatalokban tudatosítani kell, hogy a jó házasság nem szerencse dolga, azon folyamatosan dolgozni kell. Elmondhatjuk Robert Andersonnal: „Mindен olyan házasságban, amely már több, mint egy hete tart, van indok a válásra. A kulcskérdés az, hogy megtaláljuk-e mindig az indokot a házasság mellett.”

Korunkban súlyos erkölcsi válságot élünk meg. Korábban a falunak, a közösségnek alapvető szerepe volt a jó-rossz dimenziók kialakításában, jutalom és büntetés útján is. Ez mára megszűnt, a helyébe a TV, a videó, az elektronikus játékok kerültek – a gyerekek, a fiatal azt hiszi, hogy társaságban van, de visszajelzést nem kap, és ez személyiségzavarokhoz vezet. Kiemelten fontos ezért, hogy a gyerek, a fiatal mintát lásson otthon a szülei életében, megtapasztalja a felszabadult együttlétet, az adás örömét, a kölcsönösséget, és reális önértékelése alakuljon ki. A fiataloknál gyakori a kortárs csoportok lehúzó szerepe. Ezért nagyon fontosak a kortárs segítők – a család és a felnőtt társadalom felelőssége ilyeneknek a kinevelése. Fájóan hiányzik a családi életre nevelés. Korábban ennek a helye a család volt, ma azonban nagyon sok család nem tudja betölteni ezt a szerepet. Sok otthon csak közös szállás- és étkezőhelynek tekinthető. Számptalan gyerek és fiatal nem lát

maga körül jól működő, ép családot. Évtizedek óta nem tanítja senki sem a fiatalokat arra, hogy mi a férfi és a nő, mi a család, mit jelent együtt élni, alkalmazkodni, hogyan kell a problémákkal megbirkózni.

A házasságok mai célja döntően az a életszövetség és nem érdekközösség létrehozása, mindkét fél részéről önkéntes vállalásként. Működő életszövetségben mindkét partner a másik felet és az általa megvalósuló életközösséget egyszerre tapasztalja és értékeli. Ez nem illúzió, hanem valóság – a másik által egy magasabb létsík részesévé válik. A partnerre vonatkozó biztonságérzethez a partner pozitív értékelése szükséges, és ez a partner önzonosságának megerősítését vonja maga után. Az egészséges személyiség nem birtokolni akar, hanem részévé akar válni egy közösségnek. Úgy képes meghitt viszonyra, hogy nem szűkíti, hanem bővíti a másik mozgásterét, elősegíti önzonosságának megtalálását. Saját magunk irányában a szeretet azonos az önfogadással, ez az élet biztonságának megszakíthatatlan érzésén alapszik. Aki elfogadja önmagát, az a mindenre jellemző félelmeket (közvetlen veszélyektől, haláltól) szintén elfogadóan kezeli, és ezt sugallja mások felé is. Aki viszont hatalomra tör, az ezt úgy éri el, ha másokat megaláz, szorongást kelt, ellentétet szít (sokszor nem is tudatosan). Az ellenségességgel teli, agresszív, bántalmazó család súlyos veszélyeztető tényező az egészségre.

Úgy vélik az emberek, hogy a nők inkább szeretnének házasságot kötni, és ez valóban így is van. A magyar fiatalok többsége azonban – a fiúk is – a házasságot tartja a legjobb életformának, csak nehezen talál magának megfelelő párt. Mind a magyarországi, mind a nemzetközi felmérések azt mutatják, hogy a férfiak számára sokkal fontosabb védőfaktor a tartós kapcsolat, elsősorban a házasság. Egy követéses vizsgálat tapasztalata

szerint akik jó házasságban éltek a felmérés elején, ötször kisebb valószínűséggel haltak meg 69 éves koruk előtt, mint az egyedülállók. Ebből háromszoros védettséget ad maga a házasság, amihez hozzájön, hogy a jó házasságban élők kevésbé dohányoznak és kevésbé isznak. A nőknél nem találtak ilyen összefüggést. Jobban bírják az egyedülletet annak ellenére, hogy szeretnének párt találni maguknak. Abban, hogy a mai fiatalok nem vagy kevésbé házasodnak, az is szerepet játszik, hogy sok rossz példát látnak. Mivel a férfiak számára még fontosabb a jó kapcsolat, félnek, hogy rosszul fognak választani, és inkább nem mennek bele a házasságba. Az élettársi kapcsolat egyfajta próbaként jelenik meg.

A férfiak óvatossága nem mindig alaptalan. Azt mutatták ki, hogy ha a nők elégedetlenek az anyagi helyzetükkel, az a férfiak számára rendkívül súlyos stresszforrás. Ez nagyon fontos tényező az idő előtti egészségromlásban és halálozásban. A nők azzal tehetnék a legtöbbet, hogy ezt az úgynevezett „férfiszerepet” nem kényszerítik rá a férfiakra, illetve nem várják el tőlük. Tehát ha a férfinak bizonytalan lett a munkahelye, kevesebbet keres, mint a szomszéd, akkor ne rágja a párja a fülét azzal, hogy bezzeg a szomszéd milyen sikeres, mert ezt a férfiak súlyos önértékelési zavarként élik meg. A vizsgálatokból az is kiderült, hogy veszélyesebb, ha a nők elégedetlenek velük szemben, mint ha önmagukkal elégedetlenek. Tehát a nőknek ebből a szempontból nagyon jelentős védő vagy veszélyeztető szerepük van. Ebből a szempontból a magasabb végzettségű nők kevésbé veszélyeztetik a párjukat, mert nem várják el tőlük annyira ezt a fajta férfiszerepet, hiszen ők is keresők, és természetesnek tartják, hogy megosztják ezeket a gondokat.

Ez az emancipáció pozitív oldala, de a nők egy része túllő a célon. Sajnos a fiatal nők

között van olyan divat, hogy azt hiszik, attól fogadják el őket jobban, ha úgy viselkednek, mint a fiúk, pedig tulajdonképpen fontos lenne, hogy a nők nők, a férfiak pedig férfiak maradjanak. Az, hogy bizonyos férfi és női szerepek közelednek egymáshoz, egyáltalán nem volna baj, ha ez mindkét nem számára elfogadható változást jelentene. A magyar társadalom nagyon maszkulin. Annak ellenére, hogy a nők általában ugyanúgy dolgoznak házon kívül, mint a férfiak, a háztartás és a gyerek elsősorban az ő feladatuk maradt. Azokban az országokban, ahol a férfiak részt vesznek a gyermeknevelésben, és megosztják az otthoni feladatokat, javultak a férfiak életkilátásai. Egyértelműen jól tesznek nekik a többszörös szerepvállalás. A vizsgálatok azt is igazolták, hogy a középkorú férfiak számára a gyerek fontosabb védőfaktor, mint a nők számára. Az ismert rizikófaktorok hatásától függetlenül négyszer akkora a valószínűsége, hogy megéri a 69 éves kort az a férfi, akinek van gyermeke – és jó a kapcsolatuk –, mint akinek nincs. Ma Magyarországon a 15 és 60 év közötti korosztályban minden negyedik férfi meghal hatvanéves kora előtt. Ez az arány az összes nyugat-európai országban tíz százalék alatt marad, Csehországban kevesebb, mint 12 százalék. Európában csak Oroszországban, Ukrajnában és a Baltikumban rosszabb a helyzet, mint nálunk.

Ezek az adatok egybecsengnek az ivási szokásokkal is. Itt az a kérdés, hogy miért isznak az emberek. A reménytelen társadalmi-gazdasági helyzet jó talaja az önpusztításnak. A magyar társadalom borivó társadalom volt, ahol étkezéshez, társaságban lehetőleg jó minőségű borokat iszogattak. Ezzel nincs is semmi baj, de amikor a rossz minőségű szeszeket egyedül a frusztrációk oldására fogyasztják, az már nagyon súlyos probléma.

Sajnos boldogtalan, depressziós nép letünk. Frusztráció és szorongás szempontjából

a világ élvonalában vagyunk. Az emberek több mint 90 százalékát jellemzi ma nálunk a nagyfokú bizonytalanságérzés, szorongás. Ez az arány a vizsgált országok közül nálunk a legmagasabb. Holott nem vagyunk eleve depressziós nép, hanem inkább „bipolárisak”, azaz tudunk nagyon lelkesedni, ha valódi célokat látunk magunk előtt, illetve tudunk nagyon elkeseredni. Meglepő, hogy a boldogságérzést mérő tízes skálán a negyven év alatti nők több mint 75 százaléka öt fölé pozicionálta magát, amikor pedig az utcán csupa frusztrált embert látunk. Érdekes módon a depressziós emberek között is vannak néhányan, akik boldognak mondják magukat. De fordítsuk meg a kérdést: ha ma Magyarországon az emberek 25 százaléka boldogtalan, és körülbelül ennyien depressziósok is, ez nem rendkívül magas arány? A többiek élete sem tökéletes, de akadnak benne olyan összetevők, amiktől boldognak érezhetik magukat. Ebben lényegesek a kapcsolatok: a család, gyermekek, szülők. Az idős emberek boldogsága szempontjából nagyon érdekes, mennyire fontos, hogy legyen egy kis kertjük, valamilyen örömet nyújtó tevékenységük. Alapvető, hogy legyen valaki, akire számíthatnak, de rájuk is legyen szüksége valakinek. A boldogság nem állapot, nem is érzélem, hanem törekvés, ami képesé tesz arra, hogy felülemelkedjünk a napi problémákon. Az, amikor valaki úgy érzi, az életének van célja és értelme.

Sokan azt tartják, mi, magyarok nem tudunk összefogni közös célokért, mindig csak széthúzunk. A felmérések szerint az Egyesült Államok, Anglia, Ausztrália, Hollandia után a legindividualistább nép vagyunk, ami tulajdonképpen lehetne nagyon jó, hiszen ez együtt jár a kreativitással. A szomszédaink kollektivisták, ők tudnak egyszerre lépni, meg lehet őket szervezni. Nálunk mindenkinek rengeteg ötlete van, csak hogy

mindenki mást akar csinálni, mint amit elvárának tőle. De miért teljesen más az élet Magyarországon, mint Hollandiában? Ott nagyon erős a társadalmi, nemzeti azonosságtudat, ők büszkék arra, hogy hollandok. Ezért igyekeznek betartani a közös erkölcsi elveket. Nálunk igen erős a bizalom, nálunk az emberek négyötöde érzi úgy, hogy nem törődünk egymással. Tehát az individualizmus jó oldalait ki lehetne használni, de ehelyett egymás ellen fordítjuk az energiánkat. Hazánkban 56 után felismerte a politika, hogy számára a legveszélyesebb a nemzeti azonosságtudat. A szomszédainknál viszont „nemzetiek” voltak a kommunista kormányok is. A kirekesztő nacionalizmus persze szörnyű, de a befogadó nemzeti azonosságtudat – mint például a hollandoké – egészen alapvető lenne, és nálunk ezt sikerült a tudatalattiba fojtani. A magyar társadalom mindig is befogadó volt, talán az individualizmusunk is abból fakad, hogy a magyar társadalom ennyire sokszínű: Észak és Dél, Kelet és Nyugat találkozik a génjeinkben. Felmérések szerint a magyarok 89 százaléka mondja azt, hogy elfogadom az embereket akkor is, ha nagyon különböznek tőlem. Ez nemzetközi összehasonlításban is igen jó eredmény. Tehát kifejezetten toleráns a magyar társadalom, ennek ellenére mást sem hallunk, mint hogy rasszisták vagyunk. Mindenhol van szélsőséges kisebbség, de ez rendőrségi probléma.

Ha nem változik a mai helyzet, a következő generációnak nem lesz egészségbiztosítása, nem lesz társadalombiztosítása. Több nyugat-európai nemzet, a franciák, írek, skandinávok rájöttek: a gazdasági fejlődés alapja, hogy „visszajöjjenek a bébik”. Magyarországon a népesedési gondok megoldásának ma nincs minisztériuma, nincs felelőse. Kitűnő kutatási eredmények vannak, nagyon jó külföldi példák, de ezeket nem követik gyakor-

lati intézkedések. Magyarországon kiépült egy sokoldalú családtámogatási rendszer, de pénz hiányában ez elsorvadóban van.

Az, hogy a családügy nem szorult ki teljesen a magyarországi közéletből, és hogy a családok helyzete nem lett még rosszabb, jelentős részben a 22 éve működő Nagycsaládosok Országos Egyesületének az érdeme. Pozitív jelenség, hogy az önkormányzatok között terjedőben van a családbarát szemlélet – az Egyesület ebben is közreműködik. Reménykeltő új jelenség a „Három királylány, három királyfi” mozgalom, amely Kopp Mária professzor kezdeményezése nyomán jött létre. Ebben számos szakterület specialistái vesznek részt: szociológusok, orvosok, pszichológusok, közgazdászok, lelkesek, politikusok, civil szervezetek (köztük a nagycsaládos egyesület) képviselői. A mozgalom célja az, hogy a helyzet elemzése nyomán kidolgozott tanácsokkal segítse, hogy olyan körülmények jöjjenek létre Magyarországon, amelyek között megszületnek a kívánt harmadik gyerekek, a „harmadik királylány” vagy a „harmadik királyfi”.

Széleskörű összefogásra van szükség a kívánt, tervezett gyermekek megszületésének támogatására, de leginkább a közgondolkodást kellene megváltoztatni, márpedig ez a legbonyolultabb gazdasági probléma megoldásánál is nehezebb. És ebben nagy szükség lenne az Egyházra, az egyházakra. Lásuk be: változást nem nagy, úttörő ötletektől várhatunk, hanem ha azokra az értékekre ügyelünk, amelyek szilárd alapot adnak, és amelyek nem változnak irányzatokkal és divatokkal. Mindaddig, amíg elfogadott dolog lesz ajánlani azt, aki házasságot és gyereket vállal, addig nincs szemléletbeli változás.

Azt is látnunk kell, hogy a mai világban összehangolt támadás folyik a család ellen: médiában, nemzetközi fórumokon. Ezt nem hagyhatjuk annyiban. Chestertonnal el-

mondhatjuk: „Akik a család ellen beszélnek, nem tudják, mit tesznek, mert nem tudják, mit tesznek tönkre.” Mi nem adhatjuk fel a harcot. Gandhit idézve: „Aki reménytelennek látja a világot, az nem hisz Istenben.”

ÖSSZEFOGLALÓ

A magyar családok mai lelki-szellemi állapotáról festett kép nem túl derűs, és hasonlít a lengyelországi helyzetre, ami szerint a magyar társadalom nem bízik a jövőben, és a lakosság egészségi állapota és a demográfiai mutatók is rosszak. Nagy szükség volna arra, hogy minél több gyermek szülessen, de a középiskolát vagy egyetemet végzettek körében kevesebb gyermek születik, mint az alacsonyabb végzettségűeknél. Fontos cél a gyermekek vállalásának segítése, és annak biztosítása, hogy az iskolázott nőknek ne kelljen választaniuk a gyermekvállalás és hivatásuk gyakorlása között. A fiataloknak fontos a család, bár a média sokszor az ellenkezőjét sugallja. A kétkeresős családmódel vált általánossá, ami mindkét partnertől fokozott alkalmazkodást igényelne. A magyarok az Európában mértékhez képest kiugróan magas arányban tartják a legjobb életformának a házasságot. Az élettársi kapcsolat a fogyasztói szemlélet tükröződése. A fiatalokban tudatosítani kell, hogy a jó házasság nem szerencse dolga, azon folyamatosan dolgozni kell. Mára a közösség helyébe a tévé, a videó, az elektronikus játékok kerültek, és ez személyiségzavarokhoz vezet. Kiemelten fontos a szülői minta, ezért még fájóbb a családi életre nevelés hiánya. Azoknak a férfiaknak javultak életkilatásaik, akik részt vesznek a gyermeknevelésben, és megosztják az otthoni feladatokat. Frusztráció és szorongás szempontjából a világ élvonalában vagyunk. A boldogság elérésben lényegesek a kapcsolatok: a család, gyermekek, szülők, valamint az összefogás, a szolidaritás. A családügy magyarországi segítésében, a családbarát

szemlélet terjedésében jelentős érdeme van a Nagycsaládosok Országos Egyesületének. Reménykeltő új jelenség a „Három királylány, három királyfi” mozgalom, amely Kopp Mária professzor kezdeményezett. A széleskörű társadalmi összefogásban nagy feladat hárul az egyházakra is.

SUMMARY

Hungary has very low birthrates and the state of health of her population is very poor. Here we outline some of the (possible) reasons of these sad data.

The esteem of marriage and children in the Hungarian population is outstanding in the European Union. Nevertheless, cohabitation is spreading fast and less and less children are born. The role of women has changed radically in the past decades. In most households, both man and woman have paid jobs outside the family. This causes many discrepancies, especially if they have children, and the culture to handle these problems is still missing in many cases. Family-friendly ways of reconciliation of work and family life are seldom to find.

We live in a serious moral crisis. Society has lost orientation, there is no stable scale of values, and this is largely valid even for church-going people. This results also in an alarmingly high rate of mental depression.

Mortality of men is very high in Hungary. Data show that, on the one hand, dissatisfaction of their partner with their financial condition is a major source of stress for men and, on the other hand, living in a family and spending time with children is a strong factor of protection. The main challenge is to change the general mentality, which is an extremely difficult task. In achieving this, the Church, the churches should also do a lot. Proper values must find their fundamental place in society.